

beli szó itt tárgyalt jelentésének. En a helyett és e helyütt inkább a nagy szegedi írónak, *Tömörkény Istvánnak* munkáiból hozok fel reá néhány adatot; igaz, hogy ezek egyúttal bátran példái lehetnek szegedvidéki használatának is. *Tömörkény* gyakran él vele, pl.: „... a szobába *óvakodott* és sunyi csenddel fészkelte be magát a divánra (Gerendás szobákból 114). Belegrádba sok olyan magyar állampolgár *óvakodott átal*, kit némi büntetés terhelt volna itthon (uo. 145). Nini, hát csak *beóvakodunk* — nevetik egymást a vén fiatalok (Népek az orsz. haszn. 38). Csakugyan *óvakodik be* az ajtón két szakállas öreg ember (uo. 162). Sáros időben azután a fórum közönsége *fölóvakodott* a saratlan gyalogjárókra (Egyszerű emberek 159) ... hegyei közül *leóvakodott* a tót aratásra“ (Homokos világ 166) stb.

Más népies írónkból is lehetne még idézni példát az ezen értelmű *óvakodik*-ra; de sem a mai, sem a régi nyelvből nem tudom kimutatni a fentebb föltett 'lauern' jelentését. Azonban érdekesnek tartom megemlíteni, hogy a Családi kör egyik sorában a címbeli ige nézetem szerint 'sich hüten'-t is jelent, meg 'schleichen'-t is: Ballag egy cica is — bogarászni restel — / *Óvakodva* lépked hosszan elnyúlt testtel.

Csefkó Gyula.

Ácsorog.

Ma már tudjuk, hogy ez az igénk, melyről nemrégiben még némelyik nyelvészünk is azt hitte, hogy az *áll* ige gyakorító továbbképzése (*állcsorog > *ácsorog > *ácsorog*), voltaképen az *áhit* (< *áh* indulatszó + *ít* képző), *ásít* (< *áh* ~ *á* + *s* gyakorító képző + *ít*) igéinkkel fakadt egy töről, és az volt az eredeti jelentése, hogy 'szájtátva bámul' (vö. MNy. IV, 39, 80). Mivel azonban a nagyobbokú elbámulás rendszerint testi mozdulatlansággal jár együtt, azért lassanként az eredeti képzetkomplexumnak ez a mellékképzete vált uralkodóvá, ennek következtében az eredeti jelentés elhomályosult és az *ácsorog* a mai köznyelvben már a. m. *álldogál*. Eredetét illetőleg pedig a legtöbb művelt magyar ember egészen természetesen azt véli, hogy az *áll* ige származéka, ennél fogva nyelvérzékük így tagolja elemeire: *áll* + *csorog*.

Ez a *-csorog* szóvég, mely megvan a *kull-og*-ból származott *kuncsorog* szavunkban is (MNy. IV. 39), újabban az *ül* ige mellett is képzőként szerepel. A Nyugat-ban (XX, 551) olvasom: „... ezzel kiváltanám magamat az Ady s a Bartók genie-lábainál *űcsörögő* [< *ül* + *csörögő*] társtalanságból“. Világos, hogy ha az *ácsorog* a. m. 'álldogál', akkor az *űcsörög* sem lehet más, mint 'űldögél'. Tehát az illető helyen bizonyára a genieik lábainál *űldögélő* társtalanságról esik dicsekedve panaszkodó szó. Az *űcsörög* ige állítólag megvan a nép nyelvében is, mert Bajáról közli egy gyűjtő, hogy ott az *űcsörög* = 'űldögél'. (Nyr. XLII, 43).

Ez a két példa is azt bizonyítja, hogy az *ácsorog* nyelvérzékünk szerint az *áll* ige családjába tartozik, ennél fogva jó példát szolgáltat arra a nyelvi jelenségre, melyet *Horger*, mint az elszigetelődés ellentétét *családodosás*-nak nevez (A Nyelvt. Alapelv. 273). De a népszerű és gazdag *áll* családdal nemcsak az *ácsorog* atyafiságosodott össze, hanem az utóbbival közel rokon *ácsong*, *ácscri* (vö. MTsz.) szavakon kívül a velük szintén egy fészekben költ *ácsingózik* is, melynek ma már nemcsak az a

jelentése van, hogy 'erősen vágyakozik, sóvárog, áhítozik', hanem azt is jelenti, hogy 'álldogál'. A kitünő magyarságú *Móra Ferenc* egyik kedves elbeszélésében találtam ennek példáját. Ime: „Ballagtak tovább, be a falu közepére, ahol nyitott ajtóju ház ajtófélfáján forgácscégért lobogtatott a szél. Ott is *ácsingózott* egy-két ember“ (Véreim 101). Magának az írónak szíves közléséből tudom, amire nézve egyébként a szöveg sem hagyja kétségekben a figyelmes olvasót, hogy az *ácsingózik* az idézett helyen a m. *ácsorog*, azaz *állingál, álldogál*. *Móra* szerint ebben a jelentésben használja ezt a szót a félegyházi népnyelv is.

Csefkó Gyula.

Hátibőr.

A hátibőr a magyarságnak egyik igen ősi ruhaféléje. Az irodalomban inkább *kacagány* néven ismeretes s így is jóformán csak mint a vitézi öltözet része, holott pásztorságunk, nevezetesen a tiszántúli, mai napig is használja s mind *kacagány*, mind *hátibőr* néven emlegeti. Régen farkas bőre is szolgált vitézi kacagánnyal, sőt a „kacagányos apák“ talán párducot is viseltek. Ujabban — úgylátszik a XVIII. sz. vége felé — már csak juhbőrből való a kacagány, hátibőr, s csak pástortok viselik, minthogy a kurucok letüntével vitézi öltözet volta megszűnt. A NySz. idézete szerint 1808-ban Sándor István is már csak így magyarazza a *kacagányt*: *pellis ovilla dorsualis*. Ekkor tehát már csak pástori viselet, amiről Gvadányi is megemlékezik: „*Katzogánt viselnek a pásttorok, mások is az Alföldön párdutzbőr helyett, juh bőr ez*“ (NySz.)

Mindezt azért tesszük szóvá, mert a hátibőr — nagy multja ellenére — annak rendje-módja szerint, helyes értelmezéssel egy adattal sincs képviselve a NySz.-ban, csupán a bőr vezérszó hátbőr, háti bőr mutatószava alatt ezzel: „Nem igazán írják a mi kép-íróink keresztelő Jánost egészen tevébőrbe, mint valami vadembert, vagy valami kúnási juhászt. *háti bőrb*e öltözve“ (Miskolczi: Egy jeles vadkert., 1702.), azonban ilyen helytelen értelmezéssel: „*pellis dorsualis, Rückenhaut*“. Ez egyetlen, de rosszul értelmezett adat mellé még kettőt idézhetünk ugyancsak a NySz.-ból a *kacagány* és *mente* címszó alól. Az előbbi alatt Szabó Dávid Kisded szótárából idézve ezt találjuk: *katzogány, háti-bőr*; — a *mente* címszó alatt pedig (— nemkülönben a *ködmön* alatt —): „*Mente bérlelésnek volt ideje uraktól, cifra ködmönöknek és háti-bőröknek végbéli katonáktól*“. (Az ötves mesterségről való vetélkedés. 1716.)

Viski Károly.

Csongrádmegyei helynevek.

Algyő. Szántók: Szomolya, Kenderesi d. Peresér (Tápé határában), Péterlaka, Szarazháti d. (azelőtt víz járta), Nagyszénáság, Kiszénáság (kaszálók), Kenderföld, Káposztásföld (a falu mellett, 1864-ben már burgonya- és vetemény-földek), Kúnhátföldi d. (halmos szántó), Sövényház, részei: Akasztódombi d., Tófőági d. (hajdan víz járta), Szaporhegyi d. (a víz sűrűn rájön), Bezurszéki d., Romafű d., Kecehalomi d., Eperjesi d., — Serkédi p., Nagycsúzd, Kiskapraszák.

Csany. Községrészek: Nagytized (belsőrész), Kistized (iparosrész), Rétoldal (v. Pieskaváros, lakói molnárok és halászok, „a tétlen-